

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРУВАННЯ ПОДАТКОВОГО І БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ З ПИТАНЬ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ

У статті розглядаються проблемні питання методології та методики обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти відповідно до П(С)БО, податкового законодавства, вносяться конкретні пропозиції щодо вдосконалення обліку операцій, що досліджуються.

Ключові слова: облік операцій, купівля-продаж, іноземна валюта.

У сучасних умовах українські підприємства самостійно здійснюють зовнішньоекономічні операції в іноземній валюті. Їх ефективність багато в чому залежить від того, наскільки є надійною та досить повною обліково-економічна інформація щодо цих операцій.

Дослідження методологічного регулювання здійснення та бухгалтерського обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти [1-9] та чинна методика їх відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку показує наявність проблемних аспектів у цьому спектрі питань, проблеми обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти є об'єктом дослідження в періодичній пресі [10-16]. Але за своїм змістом це коментарі змін, що внесені Наказом Міністерства фінансів України [9] у деякі нормативно-правові акти [4-6; 8] і приведення їх до положень Податкового кодексу України [1].

У той же час заведений порядок обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти не дозволяє зробити досить глибокий економічний аналіз, не повністю забезпечує інформацією про їх здійснення, а головне, порушує принципи бухгалтерського обліку. Розглянемо ці аспекти.

Національні П(С)БО [4; 5] визначили нові підходи до організації та методики накопичення обліково-економічної інформації, у тому числі щодо операцій в іноземній валюті.

З другого боку, методика бухгалтерського обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти повинна будуватися відповідно до принципів Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [2]. Згідно зі статтею 4 цього Закону облік здійснюється на основі певних принципів (наборі понять, угод), що забезпечують однозначне розуміння та сприйняття інформації як особами, що беруть участь в її підготовці, так і тими, хто цю інформацію використовує. Найбільш важливими, на наш погляд, є принципи: обачність, історична (фактична) собівартість, превалювання сутності над формою, повне висвітлення, а також нарахування й відповідність доходів і витрат,

Саме з урахуванням цих принципів у поданій статті розглядають методику обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

Метою дослідження у поданій статті є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення методології та методики бухгалтерського обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти з метою формування повної

обліково-економічної інформації стосовно цих операцій, усунення розбіжностей між положеннями чинних П(С)БО, правилами податкового обліку та Інструкцією про застосування Плану рахунків.

Предметом дослідження є заведений порядок бухгалтерського обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

У статті поставлене та вирішене завдання щодо виявлення проблемних аспектів із застосування П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» і податкових правил в обліку операцій купівлі-продажу іноземної валюти – вибір оцінки іноземної валюти як активів, а також доходів і витрат, що пов'язані з такими операціями.

Відомо, що валюта є своєрідним товаром. Вона звертається на спеціальних ринках, які називаються валютними. Валютний ринок є системою відносин з приводу купівлі-продажу іноземної валюти. Для операцій купівлі-продажу валюти необхідно мати чітке уявлення про валютний курс. Останній визначає співвідношення між двома валютами, за допомогою якого відбувається обмін однієї валюти на іншу, тобто це ціна, за якою може бути продана або куплена валюта однієї країни, виражена у валюті іншої країни. різниця між курсом купівлі і продажу валюти – це маржа. Це фінансові аспекти операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземній валюті підприємства наведені в П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [6]. згідно з цим стандартом валютний курс гривні – це «курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни, встановлений Національним банком України. курсова різниця – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти одного найменування при різних валютних курсах» [6].

Розглянемо податковий аспект операцій, які досліджуються, що регламентований Податковим кодексом України [1].

Правила оподаткування операцій з купівлі-продажу іноземної валюти сформульовано в підпункті 153.1.4 ст.153 Податкового кодексу України

Так, ... «при придбанні іноземної валюти до складу відповідно витрат або доходів звітного періоду включається додатна або від'ємна різниця між курсом іноземної валюти до гривні, за яким отримуватиметься іноземна валюта, і курсом, по якому визначається балансова вартість такої валюти» [1].

Таке формулювання, безумовно, потребує коригування. Витрати або доходи звітного періоду операцій з купівлі іноземної валюти не можуть бути визначені як різниця курсів, оскільки такий курс – це ціна, за якою може бути продана або куплена одиниця валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни.

Відносно операцій продажу іноземної валюти, то «при здійсненні операцій з продажу іноземної валюти і банківських металів до складу доходів або витрат платника податку відповідно включається додатна або від'ємна різниця між доходом від продажу і балансовою вартістю такої валюти, металів або вартістю на дату здійснення операції, якщо вона була проведена після дати звітного балансу» [1].

Таке трактування означає, що за умови продажу іноземної валюти підприємство повинне відображати в обліку згорнутий результат такого продажу. Якщо він виявиться додатним, то включати в доходи. Якщо результат буде від'ємним, то сформує витрати платника податків.

Податковий аспект операцій з купівлі-продажу іноземної валюти вплинув на методологію бухгалтерського обліку. Так, щодо обліку операцій з іноземною валютою, згідно з наказом МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р., змін зазнали ПСБО 15 «Дохід», ПСБО 16 «Витрати» та Інструкція про застосування Плану рахунків [8].

Порівняння редакцій П(С)БО до і після змін і доповнень, відповідно до наказу МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р., щодо операцій з іноземною валютою, подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Зіставлення редакцій П(С)БО до після змін і доповнень, згідно з наказом МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р., щодо операцій з іноземною валютою

Розділи П(С)БО	Нова редакція	Стара редакція
П(С)БО 15 «Дохід»		
Пункт 4. Терміни, що наведені в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення	«Балансова вартість валюти – вартість іноземної валюти, визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу»	Терміна «Балансова вартість валюти» немає
Пункт 6. Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб	Підпункт 6.8. «Сума балансової вартості валюти»	Підпункт 6.8 немає
П(С)БО 16 «Витрати»		
Пункт 9. Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати	Підпункт 9.6 «Балансова вартість валюти»	Підпункт 9.6 немає
Пункт 18, підпункт 10	До адміністративних витрат відносяться: розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків, а також витрати, пов'язані з купівлею-продажем валюти	До адміністративних витрат відносяться: розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків
Пункт 20, абзац 3	Абзац 3 пункту 20 вилучений	До інших операційних витрат включаються собівартість реалізованої іноземної валюти, плюс витрати, пов'язані з продажем іноземної валюти

У ПСБО 15 «Дохід», згідно з Наказом Міністерства фінансів № 1591 від 9 груд. 2011 р., відносно операцій з іноземною валютою були внесені зміни та доповнення:

- пункт 4 доповнено новим абзацом щодо тлумачення терміна «балансова вартість валюти», як «вартість іноземної валюти, визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу [4];
- пункт 6 щодо не визнання доходами надходжень від інших осіб доповнено підпунктом 6.8 «Сума балансової вартості валюти» [4].

У ПСБО 16 «Витрати», відповідно до цього наказу, також були внесені зміни та доповнення, а саме:

- пункт 9 доповнено новим абзацом стосовно не визнання витратами та не включення до фінансових результатів балансової вартості валюти;
- абзац 10 пункту 18 доповнено витратами, що пов'язані з купівлею-продажем валюти, які відносяться до адміністративних витрат як загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування й управління підприємством;
- абзац 3 пункту 20 вилучений у зв'язку з тим, що до інших операційних витрат не включається собівартість реалізованої інвалюти та витрати, пов'язані з продажем інвалюти [5].

У зв'язку з цими змінами та доповненнями були внесені зміни в Інструкцію про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [8].

Порівняння редакції Інструкції про застосування Плану рахунків до і після змін і доповнень, відповідно до наказу МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р., щодо операцій з іноземною валютою подано в таблиці 2.

Таблиця 2 – Порівняння редакції Інструкцію про застосування Плану рахунків до після змін і доповнень, згідно з наказом МФУ № 1591 від 09 груд. 2011 р., щодо операцій з іноземною валютою

Нова редакція	Стара редакція
Субрахунок 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»	Субрахунок 711 «Дохід від реалізації іноземної валюти»
На субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю	На субрахунку 711 «Дохід від реалізації іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від реалізації іноземної валюти
Субрахунок 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти»	Субрахунок 942 «Собівартість реалізованої іноземної валюти»
На субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» узагальнюється інформація про витрати на купівлю-продаж іноземної валюти, зокрема від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю	На субрахунку 942 «Собівартість реалізованої іноземної валюти» відображається балансова вартість реалізованої іноземної валюти на дату її реалізації

Згідно з наказом МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р. відносно субрахунків, що пов'язані з операціями купівлі-продажу іноземної валюти були внесені зміни та доповнення:

- у назві субрахунку 711 слово «реалізація» замінено на «купівлі-продажу»;

- абзац шостий рахунку 71 відносно характеристики субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» подано в новій редакції. За умови продажу валюти тепер не потрібно відображати дохід на всю вартість проданої валюти, оскільки до доходів тепер потрапляє лише позитивна різниця за цією операцією;

- у назві субрахунку 942 слова «собівартість реалізованої» замінено на «витрати на купівлю-продаж»

- абзац шостий рахунку 94 відносно характеристики субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» подано в новій редакції. За умови продажу валюти тепер не потрібно відображати всю суму балансової оцінки проданої валюти і витрати, пов'язані з таким продажем, оскільки до витрат тепер потрапляє лише від'ємна різниця за цією операцією.

Систематизуємо інформацію про те, як зміни і доповнення згідно з наказом МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р. вплинули на методику операцій купівлі-продажу іноземної валюти. Така систематизація наведена в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3 – Порівняння методики операцій купівлі іноземної валюти до після змін і доповнень, відповідно до наказу МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р.

Зміст операцій	Згідно з наказом МФУ № 291			Згідно з наказом МФУ № 1591		
	Сума	Шифр суб-рахунків		Сума	Шифр суб-рахунків	
		Дт	Кт		Дт	Кт
Купівля іно валюти						
1. Перераховані на кореспондентський рахунок банку кошти для купівлі іно валюти згідно заявки	Курс за заявкою	333	311	Курс за заявкою	333	311
2. Зараховані іно валюта на валютний рахунок	Курс НБУ або курс фактичної купівлі	312	333	Курс НБУ або курс фактичної купівлі	312	333
3. Відображена сумова різниця між курсом купівлі і курсом НБУ						
– курс купівлі більш курсу НБУ	Від’ємна	949	333	Від’ємна	942	333
– курс купівлі менш курсу НБУ	Додатна	333	746	Додатна	333	711
4. Віднесена на витрати сума комісії	Сума комісії	92	311,333	Сума комісії	92	311,333

Зміни за новим порядком операцій з купівлі іноземної валюти є не принциповими. Відображення сумових різниць між курсом купівлі і курсом НБУ здійснюється на інших субрахунках (942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» замість 949 «Інші витрати операційної діяльності» та 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» замість 719 «Інші доходи від операційної діяльності»). Тобто бухгалтерські рахунки не змінилися, що відображено в таблиці 4.

Таблиця 4 – Порівняння методики операцій продажу іноземної валюти до і після змін і доповнень, відповідно до наказу МФУ № 1591 від 9 груд. 2011 р.

Зміст операцій	Згідно з наказом МФУ № 291			Згідно з наказом МФУ № 1591		
	Сума	Шифр суб-рахунків		Сума	Шифр суб-рахунків	
		Дт	Кт		Дт	Кт
Продаж інвалюти						
1. Частку інвалюти перераховано на кореспондентський рахунок банку для продажу на МВРУ	Курс НБУ	334	314,312	Курс НБУ	334	314,312
2. Зараховано на поточний рахунок еквівалент реалізованої інвалюти						
– курс продажу більший курс НБУ	Курс продажу	311	711	Курс НБУ сумова різниця	311 311	334 711
– курс продажу менший курс НБУ	Курс продажу	311	711	Курс продажу сумова різниця	311 942	334 334
4. Списана реалізована інвалюта	Курс НБУ	942	334	–	–	–
5. Списана з поточного рахунку банком сума комісії	Сума комісії	942	311	Сума комісії	92	311

За новим порядком операцій з продажу іноземної валюти зміни здійснені відносно відображення сумових різниць між курсом купівлі і курсом НБУ. Дохід формується не на всю вартість проданої валюти, а як сумова різниця між курсом такого продажу та валютним курсом. У той же час витрати з продажу формуються не на всю балансову оцінку проданої валюти, а як сумова різниця між валютним курсом і курсом продажу.

У той же час відповідно до статті 4 Закону України [2], облік здійснюється на основі певних принципів (наборі понять, угод), що забезпечують однозначне розуміння та сприйняття інформації як особами, що беруть участь у її підготовці, так і тими, хто цю інформацію використовує.

У бухгалтерському обліку з принципів і умов національних положень (стандартів) формується концепція реалізації та концепція фінансових результатів.

Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи від звичайної діяльності підприємства наведені, як відомо, в П(С)БО 15 «Дохід», згідно з яким відображення доходів у бухгалтерському обліку необхідно здійснювати на певних умовах [4, п. 8]. Новий порядок обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, на наш погляд, не дотримується таких умов П(С)БО 15 «Дохід»:

- сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операцій відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цими доходами, достовірно визначені.

Крім того, новий порядок обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти порушує принципи, що сформульовані в П(С)БО 1 [2, п. 18], а саме:

- превалювання сутності над формою, що передбачає визнання доходів і відображення їх в обліку за методом нарахування, тобто з моменту виникнення права на них;

- нарахування і відповідність доходів і витрат. Доходи і витрати відбиваються в обліку і звітності в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження та сплати грошей, а для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівнювати доходи звітного періоду з витратами, здійсненими для одержання цих прибутків.

Висновки. За діючим новим порядком операцій з продажу іноземної валюти дохід формується не на всю вартість проданої валюти, а як сума різниці між курсом такого продажу та валютним курсом, який за економічним змістом є додатною маржею. У той же час витрати з продажу формуються не на всю балансову оцінку проданої валюти, а як сума різниці між валютним курсом і курсом продажу, що є від'ємною маржею.

Дуже важливим моментом є введення єдиної методології (принципів) формування доходів і витрат як у податковому, так і в бухгалтерському обліку. Але не менш важливим моментом є дотримання єдиної методології (принципів) формування доходів і витрат з різними видами активів. З іноземною валютою здійснюються операції з купівлі-продажу, як і з товарами, виробничими запасами. Але на жаль, принципи формування доходів і витрат з операцій продажу іноземної валюти та операцій з продажу товарів і виробничими запасами є різними.

Таким чином, виходячи із зазначених принципів, можна зробити висновок, що діючий порядок операцій з продажу іноземної валюти порушує концепції реалізації та фінансових результатів у бухгалтерському обліку й потребує коригування.

Список літератури

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України: прийнятий ВРУ: [від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI, зі змін. і доп.]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>.

2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність [Електронний ресурс]: Закон України: [від 16 лип. 99 г. № 996-XVI, зі змін. і доп.]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>.
3. Загальні вимоги до фінансової звітності Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України: [від 31 берез. 1999 р. № 87]. – Режим доступу: <<http://www.ligazakon.ua>>.
4. Дохід [Електронний ресурс]: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15: Наказ Міністерства фінансів України: [від 29 листоп. 1999 р. № 290, з наступ. змін. і доп.]. – Режим доступу: <<http://www.ligazakon.ua>>.
5. Витрати [Електронний ресурс]: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16: Наказ Міністерства фінансів України: [від 31 груд. 1999 р. № 318, з наступ. змін. і доп.]. – Режим доступу: <<http://www.ligazakon.ua>>.
6. Вплив зміни валютних курсів [Електронний ресурс]: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21: Наказ Міністерства фінансів України: [від 10 серп. 2000 р. № 193, зі змін. і доп.]. – Режим доступу: <<http://www.ligazakon.ua>>.
7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України: [від 30 листоп. 1999 р. № 291 у редакції від 9 груд. 2011 р. № 1591]. – Режим доступу: <<http://www.minfin.gov.ua>>.
8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України: [від 30 листоп. 1999 р. № 291 у редакції від 9 груд. 2011 р. № 1591]. – Режим доступу: <<http://www.minfin.gov.ua>>.
9. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України: [від 9 груд. 2011 р. № 1591].
10. Ангелов О. Порядок учета операций купли-продажи иностранной валюты банками и другими финансовыми учреждениями в рамках действия Налогового кодекса Украины [Электронный ресурс] / О. Ангелов // Вестник налоговой службы Украины. – Режим доступа: <<http://www.visnuk.com.ua/ru/print/model/pubs/id/124>>.
11. Бондарева Е. Купля-продажа иностранной валюты: новые налоговые правила [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bondareva.com.ua/index.php?option=com_content&view=>>.
12. Бухгалтерский учет. Хрестоматия: сборник систематизированного законодательства. – 2012. – Вып. 1. – С. 28-174.
13. Губина И. Бухгалтерский учет: к МСБУ через... НКУ? / И. Губина // Бухгалтерия. – 2012. – № 1-2. – С. 9.
14. Губина И. Учет иностранной валюты: налоговые вариации Минфина [Электронный ресурс] / И. Губина // Бухгалтерия. – Режим доступа: <<http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=2833>>.
15. Иностранная валюта: правила продажи и покупки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://obuhgalterii.info/?p=807>>.
16. Кушина Е. Налоговый кодекс и стандарты бухучета, или Скрещивание ужа с ежом – в действии / Е. Кушина // Бухгалтерия. – 2011. – № 20. – С. 48-53.